

Podoby súčasného ateizmu

Pre nás, kresťanov, je potrebné uvažovať o tejto téme a to minimálne z dvoch dôvodov. Dozvieme sa veľa o tom, aké rôznorodé pohnutky stoja za ateistickým presvedčením, a zároveň môžeme lepšie porozumieť, na akých pilieroch stojí naša kresťanská viera.

Môže byť kresťan zároveň ateistom?

Otázka, či môže byť človek súčasne kresťanom i ateistom znie dozaista čudne a na prvý pohľad protirečivo. Má pravá kresťanská viera čosi spoločné s ateizmom? Patria azda svojou povahou tieto dva prívlastky k sebe?

Náš dnešný život už bezpochyby nie je tak, ako bol v minulej dobe, presýtený náboženstvom, presýtený Bohom. Boh v tomto našom svete už nie je samozrejmosťou a všetko určujúcou realitou. Náš život a tým aj náš spontánny životný pocit sú skrátka „sekularizované“. Chodievame do práce, stretáme sa s priateľmi, riešime rodinné otázky, nakupujeme, navštevujeme lekárov, ... to všetko sa už ale prirodzene odohráva bez Boha.

Rovnako tak my kresťania cítime, že v tomto ateizovanom ovzduší, ktoré dennodenne vdychujeme, musíme často o svoju vieru priam zápašiť. Akoby bol Boh ukrytý ďaleko za stvorením a nechcel sa nám dennodenne dávať poznať, nechcel sa nám dennodenne ukazovať. Zďaleka nevstupuje do nášho súčasného sveta, v ktorom žijeme nejakým magickým spôsobom, i keď by sme si to možno želali. Vravíme si – našu vieru by určite upevňovalo, keby Boh vstupoval do našich životných príbehov čarovným spôsobom.

A tak sa v nás odohráva zápas medzi vierou a neverou. Môžeme byť súčasťou dnešného zracionalizovaného sveta modernej elektroniky a zázračnej komunikácie a zároveň veriť v existenciu čohosi za hranicami našich zmyslových skúseností? Môžeme byť modernými ľuďmi a zároveň veriť, že za svetom, ktorý si môžeme ohmatať a dotknúť sa ho, existuje i nejaký iný, vyšší svet? Som presvedčený že áno, i keď toto spojenie viery a rozumu bude vždy v istom zmysle slova bolestné.

Čo znamená „ateizmus?“

Určite mi dáte za pravdu, keď poviem, že narastajúci ateizmus našej doby je hlavným nepriateľom a hlavným nebezpečenstvom pre kresťanskú vieru. Zároveň je však potrebné biblicky povedané „rozlišovať duchov“, teda rozlišovať mnohotvárne formy a podoby dnešného ateizmu a táto prednáška má za cieľ práve to. Plasticky (do miery, ktorej toho budem schopný) predostrieť to, aké podoby má dnešný ateizmus.

Ateizmus znamená bezbožnosť. Ateista je ten, kto neverí – neverí, že existuje Boh. Našou úlohou je pýtať sa, aké pohnutky sú dôsledkom takéhoto svetonázorového vyústenia konkrétneho človeka.

1) Metodický ateizmus

Prvá forma ateizmu existuje preto všade tam, kde ľudské myslenie na Boha nikde nenarazí, ani naraziť nemusí. Tak je to všade v prírodných vedách, kde sa skúmajú zákonitosti procesov prírodných dejov, a pritom sa úplne samozrejme vychádza z toho, že tu pôsobia prirodzené vnútrosvetské fyzikálne príčiny a že sa v tomto mechanizme príčin Boh nevyskytuje. Ak by sa prírodovedec napriek tomu neodbytné dopytoval po Bohu, potom by tým už prekročil predmet svojho bádania. (Múčkov vzťah vedca k Bohu ...) Na základe metódy, ktorá sa obmedzuje na objasňovanie príčinných súvislostí vo svete, sú prírodné vedy aj ďalšie im príbuzné vedné odbory doslova „bezbožné“. Môžeme tu tým pádom hovoriť o tzv. *metodickom ateizme*. Sám o sebe je pre nás tento metodický ateizmus vlastne celom samozrejímavý. Je treba sa o ňom zmieniť iba preto, že tomu ešte zďaleka nie je tak dávno, čo v tomto bode zavládlo jasno. Pre cirkvi a kresťanskú teológiu bolo spočiatku veľmi ťažké uznať prírodné vedy, pretože sa obávali, že metodický ateizmus sa rýchlo a nutne zvrhne v skutočné popieranie Boha. Do dnes má mnoho kresťanov problém prepojiť biblickú predstavu stvorenia v šiestich dvadsaťštyrihodinových dňoch so súčasnými vedeckými predstavami o vzniku kozmu. Stačí že si pripomenieme Galileu a Koperníka. Keďže ich prírodovedné teórie protirečili určitým výrokom Biblie, boli pokladaní za bludárov. A naopak, ešte v našom storočí videli kresťanskí prírodovedci v určitých prirodzených javoch (napríklad v rádioaktívnom rozpade) bezprostredné Božie zvrchované pôsobenie.

2) Praktický ateizmus

Iná forma ateizmu vzniká z toho, že človek zvedení bohatou konzumnou ponukou našej vyspelej civilizácie už necíti náboženský nekľul, a nechápe, prečo by sa ešte mal o nejaké náboženstvo starať. Má uspokojené základné fyziologické potreby a sú uspokojené nad mieru, a tak mu námaha nejakého teoretického popretia Boha a myšlienková konfrontácia s vierou v Boha nestojí ani za námahu. V jeho zúženom nazeraní na svet neexistuje nič presahujúce našu potrebu a našu slasť. Ľudia, ktorých zorné pole je takto pragmaticky zúžené, si celý život nemusia položiť otázky typu: Prečo tu som? Odkiaľ prichádzam? Kam smerujem. Na tomto mieste hovoríme o *praktickom ateizme*, ktorý je charakteristický pre ľudí v presýtených priemyselných štátoch Západu. Ak sa s nimi zatiaľ nemôže do bodky zrovnávať, tak bez pochyb k ich životnej úrovni smerujeme.

3) Gnozeologicko-kritický (skeptický) ateizmus

Tretí druh ateizmu by bolo možné pomenovať prívlastkom *gnozeologickokritický*, alebo *skeptický ateizmus*. Jeho zástanci pochybujú o tom, či mimo to, čo dokážeme zaznamenať empirickými metódami prírodných vied, existuje ešte nejaká iná

skutočnosť o ktorej by sme mohli našim zmyslovým vnímaním niečo záväzne vypovedať. Okrem toho majú pochybnosť, či existuje pre človeka nejaká absolútna a zároveň poznateľná pravda.

Tam, kde hranice skutočnosti vymedzujú prírodné vedy a kde nemôže byť reč o absolútnej pravde, tam sa automaticky vysporiadavame aj s otázkou Boha. Alebo sa otázka Boha stane vecou výlučne osobného hodnotenia o ktorú sa nedá viesť spor, tak ako sa nedá viesť spor o to, či radšej počúvame hudbu Johanna Sebastiana Bacha, alebo Ludvíka van Beethovena.. Je to subjektívne osobná záležitosť. Často sa stretám so slovami: Ak to ty tak cítiš, je to tvoja vec, pre mňa osobne však tvoja viera nemá žiadnu výpovednú hodnotu. Takže, kto verí v Boha, je síce vo svojom subjektívnom presvedčení u takýchto ateistov hodný všetkej úcty, ale nemá žiaden zmysel, aby s nimi tento človek argumentačne hovoril o svojej viere.

4) Nábožensko-kritický ateizmus

Štvrtá podoba ateizmu sa ani tak veľmi neupiera k čisto teoretickým pravdám o Bohu, ale skôr ku konkrétnym prejavom viery. Je možné pozorovať rôzne, nanajvýš ľudské, a niekedy až príliš ľudské predstavy o Bohu, ktoré navyiac väčšinou predstavujú verné kopírovanie našich ľudských túžob a priání. Dejiny nám hovoria, že určité predstavy o Bohu nevyvolali len mimoriadne cenné kultúrne počiny, ale taktiež hrozné ľudské poblúznenia. Reakciou na to je *náboženskokritický ateizmus*. Z mnohých skutočností náboženských dejín, vrátane dejín kresťanských cirkví môžeme vyvodiť záver, že viera v božstvo a uctievanie božstva neprispelo vždy len k požehnaniu a k blahu, ale i k prekliatiu a nešťastiu ľudstva. A títo náboženskokritickí ateisti tvrdia, že len v zrieknutí sa tohto Boha, tu existuje šanca, aby sa život človeka stal humánnym a šťastným.¹

5) Etický ateizmus

Piata podoba ateizmu vyviera zo skúsenosti s nevysvetliteľným nadmerným utrpením v tomto svete. Nie všetko utrpenie predsa pochádza z ľudskej zloby. Okrem človekom spôsobeného utrpenia existuje ešte mnoho iného nezmyselného utrpenia, ktoré nedokážeme vysvetliť, a ktoré očividne stretá človeka bez jeho vlastného zavinenia.

Môže potom ale všemohúci Boh, za predpokladu že existuje, byť zbavený zodpovednosti za toto utrpenie? Ak ho nebude možné zbaviť tejto zodpovednosti,

---

¹ V rovine tohto náboženskokritického ateizmu sa nachádzala taktiež marxistická náboženská kritika, ktorá hlásala, že viera v Boha, náboženstvo a cirkev bráni k rozvoju nových spoločenských vzťahov beztriednej spoločnosti, bráni spoločenským zmenám v prospech utláčaných. Náboženstvo podľa marxistov udržiavalo status quo na oboch stranách spoločenských tried. Vykorist'ovanie pracujúcich nahľadiac na biedu svojej situácie sa utešujú lepším životom u Boha a nenapadne ich, aby proti vykorist'ovaniu niečo spoločne podnikli. A bohatí zamestnávateľia sú zasa radi, že vďaka tejto viere vládne medzi pracujúcimi kľud. Práve v tomto kontexte je potrebné vidieť Marxov výrok: Náboženstvo je ópium ľudstva. Ak sa preto má v spoločnosti čosi zmeniť k lepšiemu, musí byť najprv z ľudských srdiec vyrvaná viera v Boha. Pretože ako tvrdili marxisti, nemožno veriť v Boha a súčasne od základov meniť skazené štruktúry ľudskej spoločnosti. Toľko na margo toho, prečo bol vlastne marxizmus, žijúci 50 rokov aj v našej krajine, ateistický.

neostáva nám iné, než usudzovať, že je tyran, ktorý zaobchádza so svojim stvorenstvom ako sadista a navyše od neho žiada, aby to ono prijalo ako „Božie dopustenie“. Avšak ak je spravodlivosť absolútnou požiadavkou, práve Boh by z nej nemal byť vyňatý. V prípade, že by sme z nároku na spravodlivosť predsa len mohli Boha akosi vyčleniť, zvyšujeme tým pravdepodobnosť jeho ne-existencie. To by sme už ale aspoň *nezmyselné* mohli nazývať pravým menom – nezmyselne, a neboli by sme nútení pribaľovať k nezmyselnému nejaký „hlbší zmysel“ a „vyššiu spravodlivosť“. *Etický ateizmus* (práve takéto označenie nesie táto forma ateizmu) v snahe urobiť spravodlivosť absolútne záväznou, vznáša požiadavku spravodlivosti aj na samotného Boha, inak vraj Boha nemožno považovať za reálneho.

6) Humanistický ateizmus

Posledná forma ateizmu konečne bez okolkov prehlasuje, že práve človek je sebe samému meradlom a že človek je cieľom všetkých vecí. Iba tak si vraj môže zachovať svoju nezameniteľnú dôstojnosť. Zvlášť dôrazne sa pri tom vyslovuje otázka, ako by človek mohol byť skutočne slobodný, ak by existoval Boh a rozhodoval o jeho živote? Na tomto mieste hovoríme o *humanistickom ateizme*. Boh jednoducho nesmie existovať, ak má byť človek človekom. Boh a človek sú akýmisi konkurentmi a zatiaľ čo v tých minulých „veriacich“ storočiach táto konkurencia rozhodovala v prospech Boha na úkor človeka, dnes, v dobe všeobecného ľudského sebaurčenia a sebarealizácie sa rovná popretiu Boha. Ak má človek právo na sebaurčenie, tak musí byť sprostý akýchkoľvek väzieb a pút na Boha.

Môžu byť kresťania ateistami?

Vráťme sa späť k našej východzej otázke po všetkom tom, čo doposiaľ zaznelo a pokúsme sa zodpovedať našu otázku vo vzťahu k spomínaným podobám ateizmu.

Ad 1 – Samozrejme môže byť kresťan metodickým ateistom. Dokonca ním musí byť. V opačnom prípade by predsa žiaden kresťan nemohol byť prírodovedcom. Existuje preto nutkavý dôvod, ktorý vyplýva z našich úvah o *dôkazoch* Boha. Božia hýbateľská moc vo vzťahu ku svetu – mohli by sme tak isto povedať – Božia tvorivá činnosť vo vzťahu ku svetu nie je sama svetskej povahy. Je skôr nadsvetským *dôvodom* toho, že svet sa svojimi príčinami a fyzikálnymi súvislosťami existuje. Ak by bolo skutočne možné, aby prírodovedec urobil z Boha nejakú pevnú zložku svojich experimentov, výpočtov, tabuliek, ako zakalkulovaný faktor behu sveta, bol by Boh súčasťou sveta, a tým už by nebol Bohom. Z tohto dôvodu musí byť prírodovedec, a tak isto kresťanský prírodovedec metodicky (teda v medziach svojej vedy) bezbožný.

Ad 2 – Kresťan to samozrejme nesmie nechať dospieť až k praktickému konzumnému ateizmu. Nesmieme sa nechať učičkať pohodlím a dostatkom životnej úrovne našej severnej pologule. Nesmieme sa zabývať v blahobyte. Nesmie sa pre nás stať samozrejmosťou. Dobrou hrádzou pred takýmto nebezpečenstvom je pravidelná ochota vzdávania sa časti tohto blahobytu (napr. finančného) s cieľom pomoci tým, ktorí ho postrádajú, pomoci núdznym.

Je nepopierateľné, že dnešní kresťania môžu prepadnúť tejto podobe ateizmu a v skutočnosti jej aj reálne prepádajú. Západná vyspelá kultúra sa vzdáva svojej viery v Boha a je na pováženie či nie i práve kvôli materiálnej bezstarostnosti. Na tomto mieste je naše pochopenie pre praktický ateizmus konzumného typu neadekvátne.

Ad 3 – Taktiež voči gnozeologickokritickému či skeptickému ateizmu je možné zo strany nás kresťanov prejavovať veľkú mieru porozumenia. Je skutočnosťou, že významní kresťania minulosti a prítomnosti zdieľajú názor, že ako vedci nie sú schopní dať inú odpoveď, než že nemôžu o Bohu poznať ani povedať nič určitého. Zároveň však ako kresťania boli hlboko preniknutí a presvedčení o Božej skutočnosti a o pravdivosti svojej viery. A podľa nej taktiež žili.

Ad 4 – Taktiež náboženskokritický ateizmus sa s kresťanskou vierou znáša, ba je pre ňu dokonca pomocníkom. Predstava, ktorú náboženskokritickí ateisti častokrát odmietajú, nemá totiž zväčša vôbec nič spoločné s Bohom evanjelií.

(Spomínam si na jednu praktickú radu, ktorú dal svojim poslucháčom českého teológ a religionista Tomáš Halík: Skôr než sa pri rozhovore s domnelým ateizmom vehementne pustíte do obrany našej kresťanskej viery, položte mu základnú otázku: *V akého Boha to on nehodlá veriť?* S veľkou pravdepodobnosťou prídete na to, že v takéhoto Boha neveríte ani vy.)

Predstava mnohých ľudí o Bohu zrkadlí práve onú zdeformovanú predstavu Boha, ktorú spomínajú kritici hodnotia. Čo ak je kritika týchto ateistov oprávnená? Tak sa musia kresťania urýchlene zamyslieť nad tým, či už svoju vieru nezamenili za poveru. Konkrétne povedané, musíme my kresťania ustavične kriticky skúmať, a očisťovať naše predstavy o Bohu. Musíme ustavične odlišovať pravú podstatu kresťanskej viery od jej falošných podôb a to podľa možnosti skôr, než ju napadne nejaká ateistická kritika náboženstva.

Ad 5 – Myslím, že aj etický ateizmus je za určitých okolností pre nás kresťanov akceptovateľný. Aj keď, tak ako som ho pred chvíľou popísal, trpí logickým omylom. Ak sme nútení vychádzať z predstavy Božej *nepochopiteľnosti* a *inakosti*, tak nemôžeme používať ani ľudsky pochopiteľné meradlo *spravodlivosti*, ak chceme hodnotiť, či je Božia spravodlivosť spravodlivá.

Druhá poznámka na margo tohto problému: Nie je k tušeniu nepochopiteľného Boha bližšie ten, koho utrpenie tohto sveta stále ženie k protestu voči tomuto utrpeniu (spomeňme si na lamentujúce žalmy), než ten, kto tvárou v tvár utrpeniu sveta má hneď naporúdzi teóriu o Bohu, ktorý je úplne iný. Nezabúdajme, že pôvod zla, bude pre nás kresťanov vždy do istej miery zastretý tajomstvom. Navyše, k Písmu patria taktiež mučivé kapitoly o utrpení a smrti Ježiša Krista, ako aj mučivé kapitoly knihy Jób, či knihy Kazateľ.

Ad 6 – Krajne vážnym protikladom kresťanskej viery je humanistický ateizmus, ktorý som spomínal ako posledný. Mohli sme v ňom cítiť istú radikálnosť postoja. Práve v nej vidím ako kresťan problém. Nemožno totiž považovať za všeurčujúce meradlo zároveň Boha aj človeka, Tvorcu aj stvorenie. Zo svojho kresťanského

postoja nehodlám heslá ako voľnosť, sebaurčenie, sebarealizácia odmietajú ako ideály, (dozista nimi sú) ale budem sa pýtať, či dovolávanie sa ich je dovolávaním sa primeraným. Či takéto dovolávanie sa po výlučnom ľudskom sebaurčení zodpovedá povahe a situácii človeka. A či je táto nekompromisná humanistická požiadavka uskutočniteľná. Kam to až vedie, keď človek úplne vedome učiní sám seba mierou všetkých vecí. Dejiny nám ukazujú, že človek nie je zďaleka taký dobrý (ako by ho humanisti chceli vidieť), aby sme takýto program mohli bez výhrad schváliť. Naša autonómia potrebuje hrádze, potrebuje bariéry, potrebuje Boha. Až tie Božie hrádze nás môžu ochraňovať a dopomáhať nám k slobode. Takáto sloboda, ktorá chápe Boha ako svoj zdroj, rozhodne nikdy nebude ľudskú dôstojnosť pošliapávať tak, ako to dokázal onen „autonómny“ človek posledných storočí. V každom prípade, v tomto zmysle skutočne nie je možné byť súčasne kresťanom aj ateistom.

Záverečné otázky:

Kde všade sa v súčasnosti stretáte s ateizmom a v akej z jeho podôb?
Privádza človeka k ateizmu jeho vzdelanie? Je vzdelanie Božím protivníkom?
Privádza človeka k ateizmu jeho skúsenosť s utrpením?
Privádzajú človeka k ateizmu negatívne skúsenosti s veriacimi?
Privádza človeka k ateizmu jeho blahobyť?

...